

EFLING FÆRNI MED ALÞYÐUFRÆÐSLU

KOMPETENCEUDVIKLING I FOLKEOPLYSNINGEN

Tvö orð, tveir heimar, tvennir tímar: Færniefling og alþýðufræðsla – tvenns konar skilningur sem lagður er í nám fullorðinna, sem kannski, kannski ekki, eru andhverfur. Færniefling er þula nútímans. Hún gefur til kynna framgang, afkastagetu, meðvitaða meðferð auðlinda og vægðarlausu kröfu um að fræðsla fullorðinna verði að svara kostnaði, vera nytsamleg og tryggja sem bestan grundvöll fyrir samkeppnishæfni á markaði og í vísindasamfélaginu.

Alþýðufræðslan gefur til kynna við manngildi sem halda lýðræðissamfélaginu saman. Þar gefst tími og ráðrúm til þess að dýpka skilning á hverju því efni sem einstaklingurinn velur sér út frá sínum áhugamálum og þörfum, nám sem veitir einstaklingnum tækifæri til ríkara lífs á öllum sviðum mannlífsins. Á þann hátt má líta á alþýðufræðsluna sem almenna menntun. Margir telja að orðið alþýðufræðsla sé þreytt, það vísi afturábak, tilheyri öðrum tímum.

Er nokkurt vit í því að tala um færnieflingu í alþýðufræðslunni? er spurt í greininni. Svarið er já. En það krefst þess að gerðir séu upp margir reikningar, sögulegir, fjárhagslegir og hugmyndafræðilegir.

Nú á tímum verða sífellt fleiri sammála um mikilvægi þess að alþýðufræðslan leggi sitt af mörkum til almennrar færnieflingar í samfélaginu. Áhersla er lögð á að það sé einstaklingurinn í heild sinni sem beri að einbeita sér að. Þörf er á að við eflum alla okkar færni og nýtum allar hliðar hennar, bæði okkar sjálfra vegna og samfélagsins.

Agneth Nordentoft

ALÞYÐUFRÆÐSLAN
SEM VIRKUR
ÞÁTTTAKANDI Í
SAMFÉLAGINU

Alþýðufræðslan á djúpar rætur í samfélagi þar sem þekking og fræðsla voru af skornum skammti og fyrir örfáa útvalda. Samkvæmt tíðarandanum – á miðri tuttugustu öldinni – var frumkvæði einstaklingsins nauðsynlegt til þess að tryggja fræðslu þeirra hópa í samfélaginu sem ekki áttu þess kost að njóta þeirra sérréttinda sem fræðsla

var: Bændur, verkafólk og ungt fullorðið fólk sem ekki hafði notið langrar skólagöngu. Andspyrna og uppgjör við ríkjandi skipulag samfélagsins voru þættir í þessu framtaki. Bæði trúarleg og stjórnmálaleg vakning var af einveldinu álitin ógnun við lénsskipulagið og miðstýringu samfélagsins.

Alla nítjándu öldina höfðu mismunandi skólar, sem höfðu til ólíkra markhópa, þróast til þess að uppfylla faglegar og tilvistarlegar þarfir þeirra og með tilliti til raunverulegra möguleika þeirra til þátttöku.

LÝÐSKÓLARNIR

Veru á lýðskóla var auðvelt að samræma rólegum takti landbúnaðarframleiðslunnar á veturna. Unglingarnir tileinkuðu sér nýjungar í landbúnaðarframleiðslu og almennum greinum um leið og þeir urðu sér betur meðvitandi um hlutverk sitt í uppbyggingu lýðræðislegs samfélags með skýrri sögulegri og lýðræðislegri sjálfsmynd. Þeir urðu með öðrum orðum meðvitaðri á nýjan hátt. Fræðslan eða færnieflingin, sem lýðskólarnir sköpuðu rammann um, hafði til grundvallar víðan skilning á færni og eflði bæði faglega og persónulega færni. Án þess þó að gefa einkunnir um tileinkaða færni, sem er mikilvægt og afgerandi einkenni alþýðufræðslu allra tíma.

KVÖLDSKÓLARNIR

Kvöldskólarnir buðu einnig upp á það sem álitnið var góð og nytsamleg þekking. Í fyrstu kvöldskólunum í Danmörku á seinni hluta nítjándu aldar höfðu barnaskólakennarar frumkvæði að því að kenna fullorðnum lestur, skrift, svölíttinn reikning og biblíusögur. Námsframboð sem

samsvaraði því sem börnin fengu í barnaskólanum þar sem fögin styrktu trúarlegan boðskap. Rétt fyrir aldamótin 1900 var með lögum settur rammi um kvöldskólana og þá urðu námsframboð þeirra faglegri og úrval námsgreina jókst. Árangurinn varð frekar pólitískur en trúarlegur og kennslan einkenndist tvímælalaust af viðhorfsmótandi áhrifum, samanber kennsluna í kvöldskólum verkalyðs-hreyfingarinnar. Þar átti að efla skilning verkafólksins á því hvernig samfélagið virkaði og hvernig hægt væri að hafa áhrif á bæði eigin kjör og annarra og á þróun samfélagsins.

BREYTT STAÐA ALÞÝÐU- FRÆÐSLUNNAR

Alþýðufræðslan hefur með áþreifanlegum hætti mætt þörfum um færniefningu og breytt þeim í takt við þróun samfélagsins. Með auknum hraða í þróun atvinnugreina, vinnumarkaðar og auknum kröfum til launafólks eykst þörfin á fjölbreyttara og sérhæfðara námsframboði í fullorðinsfræðslu. Breytingarnar yfir í iðnaðarsamfélagið kröfðust ákveðinna breytinga á hæfni vinnuafslins. Á sjötta áratugnum var sérskólum fyrir verkamenn og fagskólum komið á laggirnar til þess að sinna þeim verkefnum. Þá skapaðist þörf á að virkja nýja hópa til þátttöku á vinnumarkaðinum og mikill fjöldi kvenna fór að vinna úti. Komið var á formlegum námstilboðum í fullorðinsfræðslu-miðstöðvum þar sem boðið var upp á almennt nám og undirbúningsnám fyrir þá hópa sem vildu sækja sér meiri og sérhæfðari menntun. Fyrirmynd þessara námstilboða fyrir fullorðna, með ákveðnu námsefni, ströngum faglegum kröfum um framfarir, einkunnir og próf, er sótt í nám fyrir börn og unglunga.

Þetta hafði í för með sér breytingu á hlutverki alþýðufræðslunnar í almennri færniefningu. Í kvöldskólunum var fullorðnum gert kleift að afla sér þeirrar faglegu þekkingar sem þá skorti eftir stutta eða takmarkaða skólagöngu í æsku eða á unglingsárunum og kvöldskólinn gat einnig bætt við nýjum fögum, eins og til dæmis erlendum tungu-

málum og vélritun, nytsamlegri hæfni sem jók á tækifæri fólks á breyttum vinnumarkaði. Með nýjum formlegum námstilboðum fá kvöldskólarnir nýtt markmið við eins konar endurhæfingu. Unnið er að styrkjakerfi þar sem gjöld þátttakenda í alþýðufræðslunni hækka sífellt á meðan önnur námstilboð í fullorðinsfræðslu kosta þátttakendur lítið eða ekkert. Liður í velmeguninni er að einstaklingurinn getur áfram tileinkað sér nýja þekkingu að eigin ósk og meðal jafningja. Í samfélagi, þar sem efnahagsleg velferð er almenn, getur fólk sameinast um áhugamál sem hefur ekki bein áhrif á formlega menntun þess eða atvinnu. Þar er hægt að leyfa annarri tegund af færni að njóta sín og þroskast, þeirri sem er skapandi, og þeirri sem felur í sér samskipti eins og að taka ábyrgð á eigin námi. Að þessu leyti er námsframboð kvöldskólanna og styttri námsleiðir lýðskólanna, sem hvort tveggja hefur vaxandi áhrif á skipulag skólastarfs, afar áþekkt.

ALÞÝÐUFRÆÐSLAN SEM HÖGGDEYFIR

Síðastliðin fimmtíu ár hefur alþýðufræðslan þróað fjöldann allan af námstilboðum fyrir sérhópa, oft verr stadda markhópa fullorðinna: atvinnulausa í dagháskólum, útlendinga á tungumálanámskeiðum, lesblinda í sérkennslu og fatlaða í sérstökum hópum til að þjálfra hreyfingu. Alþýðufræðslan hefur haft að leiðarljósi að hafa rými fyrir sem flesta og ná til sem flestra og hefur unnið að því með áþreifanlegum hætti. Í auknum mæli hafa framkvæmdaaðilar, sem er miðstýrt innan formlega kerfisins, tileinkað sér þessa hætti kennslufræðinnar. Þróun námsframboðs þeirra endurspeglar raunverulega þróun samfélagsins og breytta sýn á mikilvægi menntunar. Sú starfsemi sem rekin var af frumkvöðlum og eldhugum alþýðufræðslunnar til þess að mæta áþreifanlegum og bráðum þörfum naut ekki mikillar athygli valdhafa og vilji þeirra til þess að taka yfir eða styðja verkefni á formlegan hátt var enginn. Gott dæmi um slíkt nám er dönskukennsla sem skyndilega varð knýjandi þörf fyrir þegar fjölmennur hópur innflytjenda kom til Danmerkur til þess að uppfylla

kröfur fyrirtækjanna um vinnuafli. Tilgangurinn var að uppfylla kröfur vinnumarkaðarins og veita starfsfræðslu en námið var ekki ætlað sem fastmótuð tungumálakennsla samkvæmt miðlægrri menntastefnu. Enn þann dag í dag er hægt að greina neikvæð áhrif þessa áhugaleysis stjórnvalda. Á síðustu árum er farið að viðurkenna að kennsla í tungumálum og samfélagsfræðsla séu lykilatriði til að tryggja virkni innflytjenda og flóttamanna í atvinnulífinu og að þeir aðlagist samfélaginu.

FRAMLAG ALPÝÐUFRÆÐSLUNNAR TIL KENNSLUFRÆÐI FULLORÐINS- FRÆÐSLUNNAR

Megineinkenni námsframboðs alþýðufræðslunnar fyrir fullorðna hafa í grófum dráttum haldist óbreytt í gegnum tíðina. Í upphafi voru þau séreinkenni, smám saman urðu þau að séreinkennum sem skildu alþýðufræðsluna frá öðrum námstilboðum en nú hafa þessi einkenni hlotið viðurkenningu sem afgerandi þættir í því að kennslufræði fullorðinsfræðslunnar virki.

Þörf og áhugi þátttakendanna á námi eru lögð til grundvallar. Tillit er tekið til mismunandi stöðu einstaklinga, hverjar félagslegar kringumstæður þeirra og raunverulegir möguleikar þeirra eru til þess að taka þátt. Kennslan er opin og aðgengileg öllum, þátttakendur hafa tækifæri til þess að hafa áhrif á námið og greinileg áhersla er lögð á að skapa þátttakendum öruggan ramma. Markmið kennslunnar grundvallast á viðhorfum en sækist ekki eftir ótvíræðum svörum við eða lausnum á faglegum viðfangsefnum. Félagslega hliðin vegur þungt og lagt er upp með samræður bæði á milli þátttakenda og á milli þátttakenda og leiðbeinandans í líflegri víxlverkun. Um er að ræða lýðræðislega tilhögun kennslunnar. Styrkur leiðbeinandans felst í faglegri þekkingu hans og persónuleika en ekki í völdum sem hann nær þar sem kennsla miðast við rannsókn á kunnáttu þátttakenda og prófum með endanlegum niðurstöðum í tölum eða orðum um hvern og einn. Virði gagnseminnar er bundið við einstaklinginn.

Alþýðufræðslan hefur virkað eins og tilraunastofa fyrir

kennslufræði fullorðinsfræðslunnar. Skilningur á mikilvægi jákvæðrar hvatningar til náms hefur vaxið. Skilningur á mikilvægi þess að kennsluhættir skuli ekki vera bundnir valdbóði hefur þróast. Það er almennt viðurkennt að kennsla í „augnhæð“ skili bestum árangri. Þessi skilningur hefur haft mikil áhrif á hvernig önnur tilboð í fullorðinsfræðslu hafa verið skipulögð og þróuð. Kennslan í bæði fullorðinsfræðslumiðstöðvum og á starfsfræðslunámskeiðum byggist á því að þörfum þátttakenda sé mætt. Þetta viðhorf er einnig gegnumgangandi í allri starfsemi mannauðsstjórnunar bæði í einkageiranum og hjá hinu opinbera.

Umgjörð formlega skólakerfisins er með þeim hætti að þar er hægt að veita ráðgjöf og meta raunfærni, aðlaga kennsluna markmiðum og sérsníða nám sem mætir þörfum einstaklinga. Þetta tækifæri hefur verið takmarkað í alþýðufræðslunni, sérstaklega þar sem kennslan hefur einkennst af hvatningu til náms og þekkingarleitar eins og til dæmis á dagháskólum og lýðháskólum.

Þannig er hægt að halda því fram að þróun kennslufræði fullorðinsfræðslunnar fari nú fram á öðrum vettvangi en alþýðufræðslunnar. Á margan hátt hefur verið tekið fram úr alþýðufræðslunni með nýsköpun í öðrum skólakerfum og innan fræðsludeilda fyrirtækjanna þar sem markvisst er unnið með mat á raunfærni og sveigjanlega framvindu og þar sem kennslan er verkefnamiðuð, þverfagleg og felst í lausn vandamála. Þetta vinnulag virðist ekki höfða sterkt til dæmis til kennara og námsmanna í kvöldskólum en við núverandi kringumstæður gefst heldur ekki tækifæri til að iðka það. Þrátt fyrir fjárhagslegar og stjórnunarlegar aðstæður verður þróun alþýðufræðslunnar að fara fram samkvæmt skilyrðum á markaði í sífellt ríkari mæli. Námsframboðið verður að vera samkeppnishæft bæði að gæðum og verði og því er haldið fram, að bráðlega verði náð hámarki þess sem hægt er að bjóða þátttakendum að greiða. Fjármunir til annars en daglegs reksturs og launa leiðbeinenda eru af skornum skammti. Þverfaglegt samstarf við formlega skólakerfið og aðra aðila sem bjóða upp á óformlegt nám mun verða áframhaldandi þróun í kennslufræði fullorðinsfræðslunnar til framdráttar þó að sú þróun verði afar takmörkuð.

ALÞÝÐUFRÆÐSLAN OG HUGMYNDAFRÆÐIN UM RAUNFÆRNIMAT

Vegna þess að flokkun kennslu verður æ fastmótaðri í formlegt skólakerfi, nám í atvinnulífinu og nám til færniefingar í alþýðufræðslunni varð minnisblað ESB frá árinu 2000 um símenntun hvati til skilnings á því hvar og hvernig við tileinkum okkur eitthvað gagnlegt. Vegna þess að markmið áætlunarinnar, samkvæmt minnisblaðinu, er að tryggja að Evrópa verði samkeppnishæfasta hagkerfi í heimi árið 2010 á að veðja á færniefingu. Það á að tryggja að færni íbúanna passi við atvinnuástandið og einnig á lýðræðislegur vettvangur í kennslunni að efla samheldnina og stöðugleikann hjá bæði nýjum og gömlum þjóðríkjum Evrópu. Ekki verður hægt að ljúka þessu evrópska verkefni nema unnið verði að alhliða færniefingu, þar sem bæði fagleg, almenn, persónuleg og viðhorfsmótandi færni verður dregin fram í sviðsljósið og eflid.

Sú breiða færniefing mun ekki lukkast nema öll menntunarsviðin, hið formlega, hið óformlega og hið formlausa, leggist á eitt.

Fyrir alþýðufræðsluna, sem verður sífellt aðþrengdari með tilliti til fjárveitinga, áhrifa og stöðu, virkar þessi evrópski hugsanagangur eins og næring í æð sem gefur tilefni bæði til mikilla efasemda og varfærinnar bjartsýni. Yfirstandandi innri umræður um hlutverk alþýðufræðslunnar endurnærast. Víglinurnar skýrast, annars vegar eru þeir aðilar í alþýðufræðslunni sem vísa á bug þeirri hugmyndafræði færniefingarinnar sem byggist á efnahagslegum forsendum og telja hana framandi og ósamrýmanlega hugmyndafræði alþýðufræðslunnar. Hins vegar eru allmargir aðilar sem finnst hugmyndafræðin áhugaverð og finnst nauðsynlegt að skoða hvaða menntunarpólitísk tækifæri þessar hugmyndir gætu boðið upp á. Líta má á frumkvæði ESB annaðhvort sem brot á meira en eitt hundrað ára hefð fyrir frjálsri alþýðufræðslu eða nauðsynlegt framlag til geira sem verið er að leggja niður.

PETTA ER SENNILEGA ANSI GÓÐ HUGMYND

Í fljótu bragði er hugtakið „lifelong learning“ alls ekki óskylt þeirri hugmynd sem alþýðufræðsla starfar eftir. Það hljómar vel þegar bent er á að óformlegt nám hafi fram til þessa verið of lítils metið og að nauðsynlegt sé að draga fram mikilvægi „lifewide learning“. Markmið fjórða boðorðs „Minnisblaðsins“ um símenntun beinist sérstaklega að því að það þurfi að taka viðhorf til þátttöku í námi og námsmati til rækilegrar endurskoðunar, sérstaklega hvað varðar óformlegt og formlaust nám. Innan alþýðufræðslunnar hefur verið komið af stað víðtæku rannsóknar- og þróunarstarfi með það að markmiði að breyta mismunandi færnieflokum til samræmis við það sem viðgengst í alþýðufræðslunni, fagleg tilboð, tíma og aðstöðu og þá hugmyndafræði sem unnið er eftir.

Þróuð eru líkön og greiningarferli þar sem þátttakendur eru virkjaðir og þeir geta til dæmis metið ávinning sinn í tengslum við nokkur lykilmæni: líkamsfærni og heilbrigði; námsfærni; færni til sköpunar og þróunar; til sjálfsstjórnar og samskipta; lýðræðis- og félagslegrar færni auk þeirrar faglegrar færni sem námstilboðið snýst um. Í alþýðufræðslunni er talað um að nota fögin til þess að kenna í stað þess að kenna fögin. Sú færni sem ekki telst til faglegrar færni verður að eins konar aukaágóða, sem ætíð hefur notið góðra vaxtarskilyrða í þeirri hefð sem ríkt hefur í kennslufræði alþýðufræðslunnar, en nú á að draga þetta hliðarnám fram, setja því markmið og gera það sýnilegt. Í fljótu bragði virðist sem þátttakendur taki þessu vel, sjálfstraust þeirra og sjálfsvirðing vaxi við það að koma orðum yfir þá breiðu færniefingu sem alþýðufræðslan veitir.

PETTA VILJUM VIÐ HELST LOSNA VIÐ

Rökin fyrir því að hafna færnihugtakinu byggjast á þeirri forsendu að færniefing sé enn ein leið fyrir atvinnulífið til þess að halda dauðahaldi í vinnukraftinn. Fram til þessa

hefur verið nóg að veita vinnuveitanda aðgang að faglegri færni sinni en nú verður maður að „selja“ sig með húð og hári, láta ljós sitt skína á allan mögulegan hátt, persónulega eiginleika, reynslu og þekkingu til þess að tryggja samkeppnishæfni vinnustaðarins. Færni einstaklingsins er stjórnad og jöfn og þétt þróun færni á að tryggja sveigjanlegt vinnuafli sem tekur öllum breytingum vel. Með þátttöku í þessari umræðu mun alþýðufræðslan verða hluti af „kerfinu“ og tapa séreinkennum sínum sem rammi um lífsnauðsynlega heimssýn. Þá mun ekki verða litið á veru í lýðskóla sem hlé á þátttöku í skólakerfinu heldur gera hana enn frekar að hluta þess.

FÖLSK ANDSTÆÐA

Það er mikilvægt að rifja upp að upphaflega voru háskólarnir ekki mótfallnir því að taka tillit til lífsreynslu og knýjandi þarfa til að þroskast. Þeir voru mótfallnir formi og firrtu innihaldi gamla (latínu) skólans. Tímarnir hafa breyst, framsækni skólur fyrir börn, unglunga og fullorðna hafa leyst gamla skólann af hólmi. Kröfurnar til þess að geta bjargað sér og kynnt sig á vinnumarkaði hafa breyst. Þær eru orðnar flóknari, öflugri og hverfulli. Það er mikill munur á því hvort ferðast er um í landbúnaðarsamfélagi eða hátæknilegu, glundroðakenndu vísindasamfélagi ársins 2005. Munurinn á ekki aðeins við um beina þátttöku í atvinnulífinu heldur á hann einnig við líf einstaklinga og samfélagsþegna sem þurfa að ná áttum, fylgjast með og tileinka sér nýjungar. Það er reyndar fjöldi fólks sem fær EKKI tækifæri í vinnunni til þess að læra það nýjasta í upplýsingatækni eða stjórnunarmenntun til að kynnast nýjum kenningum sem fjalla um hvernig við eflum færni okkar. Alþýðufræðslan tryggir fjölbreytt framboð náms, óháð stöðu fólks á vinnumarkaði, til þess að efla færni sína. Hagsmunir einstaklinga og samfélagsins fara saman í þessum efnum. Alþýðufræðslan getur boðið upp á farnieflingu sem styrkir getu og vilja einstaklingsins til þess að hafa stjórn á eigin lífi og samfélagið stendur sterkar að vígi bæði hvað varðar samkeppnishæfni og samstöðu þegar þegnarnir eru virkir, opnir og forvitnir.

HEIMILDASKRÁ

Ehlers, S. red. (1997). Den foranderlige højskole – kompetenceudvikling i en ny tid. København: Foreningen for Folkehøjskoler.

Fenger-Grøn, C. og Kristensen, J.E., red. (2001). Kritik af den økonomiske fornuft. København: Hans Reitzels Forlag.

Geysner, M., Meier, F. Nordentoft, A. (2001). LIVA-notaterne. Læring i livet i fritiden. Virtualitet og læring. Arbejdspladslæring. LIVA på tværs. København: Udviklingscenteret for folkeoplysning og voksenundervisning.

Illeris, K. (1999). Læring – aktuel læringsteori i spændingsfeltet mellem Piaget, Freud og Marx. København: Roskilde Universitets Forlag.

Illeris, K. (2000). Voksenuddannelse som masseuddannelse – disciplinering til fleksibilitet. København: Roskilde Universitets Forlag.

Kommissionen for de europæiske fællesskaber. (2000). Arbejdsdokument fra kommissionens tjenestegrene. Memorandum om livslang læring. Bruxelles den 30.10.2000 (SEK 2000) 1832.

Korsgaard, O. (1997). Kampen om lyset. Dansk voksenoplysning gennem 500 år. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Nejst Jensen, C. red. (2005). Voksnes Læringsrum. København: Billesø og Baltzer forlagene.

Nordentoft, A og Løvgreen, P. (1998). Aftenskolernes rolle i fremtidens voksenuddannelse. København: Udviklingscenteret for folkeoplysning og voksenundervisning.

Nordentoft, A. (2001). Træk af oplysningsforbundenes udvikling in Jørgen Gleerup, red. Voksenuddannelse under forandring. København: Gads Forlag.

Wahlgren, Høyrup Pedersen, S. m.fl. (2002). Refleksion og læring – kompetenceudvikling i arbejdslivet. København: Samfundslitteratur.

Løbende nyhedsovervågning i de folkeoplysende skoleformers nyhedsbreve er indgået som baggrundsmateriale til artiklen.

Se endvidere www.dfs.dk for konkrete udviklingsprojekter under temaet realkompetence.

Þýðandi greinar er Sigrún Kr. Magnúsdóttir.

UM HÖFUNDINN

Cand. mag. Agnethe Nordentoft hefur unnið við alþýðu- og fullorðinsfræðslu í áraradri bæði sem fræðimaður við Rannsóknamiðstöð alþýðu- og fullorðinsfræðslu og við danska kennaraháskólann auk þess sem hún hefur verið ráðgjafi fyrir fullorðinsfræðsluáðila og danska menntamálaráðuneytið. Agnethe Nordentoft hefur gefið út bækur og greinar um fjölbreytt efni, m.a. hlutverk alþýðufræðslunnar, þróunarverkefni í alþýðufræðslunni og raunfærni.

ABSTRACT

Two words, two worlds, two eras: Improving skills and workers' education – two ways of understanding the concept of adult education that may or not be the inverse of each other. Improving skills is a modern mantra. It suggests progress, productivity, a conscious use of resources and an unremitting demand that adult education must provide return on investment, be useful and ensure the best basis for competitiveness on the market and in the scientific community.

Workers' Education suggests broad human qualities that are the glue that holds our democratic structure together, where there is time and opportunity to deepen understanding of whatever subject the individual may choose on the basis of his interests and needs, education

that gives the individual the opportunity of a richer life in all the fields of human activity. In this way one can see workers' education as a general education. Many consider the expression "workers education" to be hackneyed, that it is to say retrospective or from another era.

The article asks, "Does it make any sense to talk about improving skills in the context of workers' education?" The answer is yes. But it means settling many accounts, historical, financial and philosophical.

There is growing consensus today on how important it is that workers' education makes a contribution to the improvement of skills in society as a whole. The emphasis is on focussing on the individual as a whole. There is a need for all of us to improve our skills and to make use of all their facets, for our own benefit and for society as a whole.